

BİR ENTELEKTÜEL OLARAK KEMAL TAHİR'İN BATI ÇIKMAZI ANLATISI

Fatma ERDOĞAN*

ÖZET: Ulus edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Kemal Tahir'in, sosyalist düşüncesinin romanlarına yansımaları incelenirken, romanları arasındaki ilişkisel bağlara ve vurguladığı noktalara dikkat edilmesi gerekmektedir. Kemal Tahir'in kalıp düşüncelerin karşısında durduğu göz önünde tutularak, bir ulusun çöküş hikâyesini yorumlayışındaki etkin eleştirileri üzerinden düşünce seyrinin haritası ortaya konulmalıdır. Yazarın düşünce haritasında beliren batılılaşma meselesini, ethos üzerinden nasıl açıkladığı bütünlüklü bir bakışla ortaya konulmalıdır. Kemal Tahir'in entelektüel yorumlaması ve arayışıyla gündeme getirdiği 'çekirdek', esasında batılılaşma meselesinin başladığı ve bittiği yerde duran toplumun ethosudur. Bu doğrultuda Kemal Tahir'in bir ulusun ethosunu işlerken, tutarlı bir süreklilik çizgisi takip edip etmediği bu çalışmada incelenecek, Batılılaşma eleştirisinin romanlarının ana teması haline gelmesinin kökleri araştırılacaktır. Çalışmada, Kemal Tahir'in bir romancı olduğu unutulmadan entelektüel kimliğinin yansımaları ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, Batılılaşma, Sol Düşünce, Sosyalizm, Ethos

Kemal Tahir's Narrative Of The Western Predicament As An Intellectual

ABSTRACT: When examining the reflection of Kemal Tahir, one of the most important figures of national literature, on the socialist thought in his novels, it is necessary to pay attention to the relational ties between his novels and the points he emphasizes. Taking into account that Kemal Tahir stands in the way of thoughts, a map of the course of thought should be put forward through his effective criticisms in interpreting the story of the collapse of a nation. How the author explains the issue of westernization, which appears on the thought map, through ethos, should be put forward with a holistic view. The 'core', which Kemal Tahir brought up with his intellectual interpretation and search, is essentially the ethos of society that stands where the issue of westernization begins and ends. In this direction, whether Kemal Tahir follows a consistent line of continuity while processing the ethos of a nation will be examined in this study, and the roots of how criticism of Westernization has become the main theme of his novels will be investigated. In the study, the reflections of Kemal Tahir's intellectual identity will be revealed without forgetting that he is a novelist.

Keywords: Kemal Tahir, Westernization, Left Thought, Socialism, Ethos

* fattmaerdogan@gmail.com, ORCID: 0009-0003-9101-7210

Giriş

Bir yazar olarak edebiyat dünyasında önemli bir yerde duran Kemal Tahir'in pek çok alanda ve çevrede etkileri görülmekte, bu alanların her birinden farklı şekilde eleştirilere tabi tutulduğu izlenmektedir. Marksist görüşünden dolayı romancılığının da edebi bakımdan eksik olduğu ifade edilirken, romanlarında tarihsel olayların yer alması nedeniyle tarihi açıdan da eleştirilmiştir. Döneminin sol düşünce çevresine büyük etki bırakan Asya Tipi Üretim'i gündeme getirmesiyle birlikte de en sert eleştirileri sol çevreden toplamıştır. Fakat Kemal Tahir'i eleştirilerden ya da içerisinde bulunduğu Marksist çevreden yola çıkarak sınırlandırılmış ifadelerle tanıtmak doğru olmayacaktır.

Kemal Tahir'e yapılan birçok eleştirinin onun düşünce çizgisine bütünlüklü bir bakışla değil, ayrıştırılmış metinleri ya da Asya Tipi Üretim üzerinden yapılmıştır. Kemal Tahir, bu tür sınırlandırmalara sığmayacak birikimde düşünceleri ve sorgulayıcı bakış açısıyla ancak bir entelektüel olarak nitelendirilebilir. Yazın serüveni bütünlüklü bir şekilde dikkate alındığında esasında en büyük mücadeleyi Batılılaşma meselesi üzerinde verdiği görülebilecektir. Batılılaşma meselesine yaklaşımı kendisini toplum yapısı araştırmalarına kadar götürüp bir self-oryantalist olarak ifade edilebilecek şekilde Batı ve Doğu dikatomisine ulaştırmaktadır.

Bu ikilik noktasından tarihsel bir araştırmayla yola çıkan Kemal Tahir, Anadolu halkının bakış açısını üzerine giyerek, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti arasında halk tabanından bir devamlılık olduğunu ortaya koymakta, bir ulusun yeniden ayağa kalkmasını sağlayabilecek ruhun arayışına odaklanmaktadır. Bu ruh aynı zamanda bir yıkılış ve çöküntünün de sebebi olarak batılılaşma hareketleri neticesinde de belirmektedir. Romanlarına büsbütün bir Batı Çıkmazı anlatısı olarak bakıldığında, Kemal Tahir'in bir entelektüel olarak üstlendiği görevini, olaylara eleştirel bakış açısıyla yaklaşılabilmeyi, "Acaba?" sorusuyla bir tarihsel anlatı ortaya çıkarabilmeyi kazandırdığı görülebilmektedir. Bu çalışmada Kemal Tahir'in romanlarından yapılan çıkarımlardaki eksikliğin sebepleri araştırılırken, Kemal Tahir'in romancı olduğunu vurguladığı ihmal edilmeden incelemeler gerçekleştirilecektir. Sosyalist düşünce çizgisi içerisinde yer alması dolayısıyla, romanlarına yapılan eleştirilerin bu sınırdan çıkamadığı, asıl eleştirisinin batılılaşma meselesi üzerine olduğu gerçeğinin göz ardı edildiği belirlenecektir. Bütün bu incelemeler, Kemal Tahir'in romanlarında işlediği konunun tutarlı ve sürekli oluşu kapsamında değerlendirilerek sonuca bağlanacaktır.

Kemal Tahir'de Batılılaşma ve Süreklilik

Türkiye'deki sol düşünce dünyasında yer edinmiş fikir kalıplarının yanı sıra bu kalıplardan kopup sıyrılmış düşünce kırılmalarının izleri sürüldüğünde, kendisini sol düşünce dünyasına ait gören bir entelektüel olarak Kemal Tahir'e rastlanılacaktır. Doğrudan doğruya sosyalist yahut komünist faaliyetler içerisinde yer almamasına, kendini her şeyden önce bir romancı olarak tanımlamasına karşılık, sol düşünce dünyasındaki bu etkisi de yine romanları üzerinden tartışılarak ortaya konmuştur. 1960'lı yıllardan sonra Türkiye'deki sosyalizm üzerine yapılan çalışmalara ve düşüncelere bakıldığında, karşılaşılan sol düşüncedeki en temel kırılmanın kabaca Osmanlı toplum yapısının feodal olup olmadığı tartışmaları etrafında gerçekleştiği görülür. Formül haline gelmiş bir kalıpla Marx'ın komünist topluma ulaşma yolunda toplumların geçireceği evreler, bilimsel sosyalistlere göre bellidir. İlkel komünal toplumdan feodal topluma, feodal toplumdan burjuva kapitalizmine, kapitalizmden sosyalizme ve nihayet komünist ve sınıfsız bir topluma ulaşılacağı düşüncesi Türk sosyalist düşünce dünyasında da derinlemesine sorgulanmaksızın kabul görmüştür. Öyle ki Muvaffak Şeref'in de belirttiği üzere, kalıplaşmış bu aşamalar, sol düşüncenin

zihnine İzmit-Eskişehir-Polatlı-Ankara istasyonları gibi yerleşmiş, Polatlı'yı geçmeden Ankara'ya trenin varamayacağı düşüncesi kadar kesin kabul edilmiştir.¹Kemal Tahir, bu kalıp sosyalist düşünceye, temeli uzun tarihsel çalışmalara dayalı ayrı bir konu olan Asya Tipi Üretim Tarzı'nı (ATÜT), Sencer Divitçioğlu'na işaret ederek müdahalede bulunur.²

ATÜT çalışmaları, sol düşünce dünyasında Osmanlı toplum yapısı tartışmalarını gündeme getirmiş akabinde de sosyalizmde yerlilik ve millilik fikirleriyle birlikte bilimsel sosyalizm düşüncelerini de yeniden alevlendirerek ayrılıklara neden olacak bir serüveni başlatmıştır. Bu kırılmaların yaşandığı dönemde Kemal Tahir'in yayınlanan Devlet Ana (1967) romanı da tartışmalara damgasını vuracak kadar etkili olmuştur. Peki, nasıl olup da 'roman' olarak belirtilen bu kurgusal metin, başta kendi çevresinde olmak üzere edebî, tarihsel hatta politik olarak eleştirel değerlendirmelere yol açmıştır? Devlet Ana romanı özelinde ve Kemal Tahir'in diğer romanları üzerinde yapılan eleştiriler, yazarın roman yerine tezli metinler yazdığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu nedendir ki, romanlarında karakter/kahraman olmadığı ileri sürülmüş, kendini ait gördüğü sosyalist düşünce edebî yönden de eleştirilmesine yol açmıştır. Kemal Tahir bu anlamda yapılan eleştirilere cevap verir gibi düşüncelerini belirtirken, sosyalist olmasının romanıyla değil, kişiliği ile ilgili bir konu olduğunu dile getirir. Kemal Tahir'e göre romancının sosyalist olması onun iyi roman yazmasını sağlamayacağı gibi, renk ayrımı gütmesi de kötü romancı yapmaz.³ Asya Tipi Üretim'e vurgu yapan Kemal Tahir'in kendisi olsa da Devlet Ana romanının bütünüyle bir ATÜT romanı olarak değerlendirilmesi de yanlıştır. Kendi nitelendirilmesiyle Devlet Ana'nın ancak bir "Türk Romanı" olarak görülmesi gerektiği, Dostoyevski'nin roman formuna Rus dehasını eklememesi gibi Türk dehasının da roman formuna eklenebileceğini belirttiği dikkate alınmalıdır.⁴ Her türlü kalıplaşmış deyişin, tabuların ve doktrinlerin karşısında duran Kemal Tahir'in, romanın temelinde yer alan Batı örneklerinden aktarımla yapılacak bir kolaylıktan da geri durması tabiidir. Esasında düşünce seyrinin neredeyse her noktasına sirayet etmiş olan toplum yapısı olarak Batı'dan farklı bir köşede yer aldığımız kanısı nedeniyle, Türk romanının da odak problematiği yönünden aykırı düşmesi gerektiğini vurgulamaktadır.⁵ Bu sebeplerdir ki, günah çıkarma kültüründe doğup gelişen romanın Batı'da bireyin iç dünyasını, bireyin dramını konu edinir ve odak alırken, doğuda ters yüz edilerek toplum ve 'toplumun o çağdan bu çağa yansıyan dinamiği' romana yansıtılmaktadır.⁶

Kemal Tahir'in düşünce dünyasında ve romanlarında batılılaşma, Batı'dan ayrı bir yerde durmayla birlikte sosyalizm fikri birbirine bağlı iç içe geçmiş konular olarak işlenmektedir. Döneminin sol düşünce yapısını anlatırken İsmet Özel'in sözleri de bu ilişkiyi açıklar gibidir. Özel'e göre Türkiye'deki sol düşünceler ve sosyalizan tezler iki yüz yıllık batılılaşmanın vicdan azabı olarak yaygınlık kazanmaktadır.⁷ Batılılaşma yahut da Kemal Tahir'in söylemiyle "batılaştırma", vicdan azabı olarak sosyalist düşünceyi ortaya çıkarırken, sosyalist düşüncenin batılılaşmanın içerisinden doğduğu ya da batılılaşmanın sosyalist düşünceye etkisi göz ardı edilmemelidir. Öyle ki Kemal Tahir'e göre batılılaşma hareketinin bir kolu da

¹ Muvaffak Şeref, "Toplumcu Hareketlerimizde İşçi Sınıfı, Yoksul Köylüler ve Toplumcu Aydınlar", *Eylem*, s. 11 (Ocak 1965): 70-71.

² Sencer Divitçioğlu *Anlatıyor*, haz., İbrahim Ekinci ve Hakan Gündoğ, İstanbul: YKY, 2013, s.91-92.

³ Kemal Tahir, *Notlar: Sanat-Edebiyat 4*, İstanbul, İthaki Yay., 2016, s.32.

⁴ Kurtuluş Kayalı, "Bir Arayışın Önemli Bir Durağı Devlet Ana", *Kemal Tahir'in Entelektüel Portresi*, İstanbul, Ketebe Yay., 2023, s. 151.

⁵ Gürsel Aytaç, "Kemal Tahir'in Devlet Ana Romanı", *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*, Ankara, Doğu-Batı Yay., 2016, s. 165.

⁶ İsmet Bozdağ, *Kemal Tahir'in Sohbetleri*, İstanbul, Emre Yay., 1995, s. 81.

⁷ İsmet Özel, *Waldo Sen Neden Burada Değilsin?*, İstanbul, Şule Yay., 1995, s. 45.

sosyalist hareketin kendisi olarak ifade edilir.⁸ Batı ile “biz ve onlar” şeklinde bir ilişki kurarken ortaya koyduğu tespitler de Kemal Tahir'in entelektüel tarafını ve yorumlama kabiliyetinin özgünlüğünü gün yüzüne çıkarmaktadır. Genelme yapıldığı takdirde sağ düşüncede yer alan kalıp batılılaşma eleştirilerinden farklı olarak batılılaşmayı da kendi usulümüzce gerçekleştirdiğimizi, toplumun bünyesinde milli uyanış ve davranışın olmaması nedeniyle batılılaşma hareketinin temelsiz başlayıp temelsiz sürdüğünü söylemektedir.

“Biz batıdan kalıplar aktarıyoruz, derken, Hukuk Devleti kuramamış bir toplum olduğumuzu, batının kozmopolit karakterine doğulu kurnazlığıyla yanaştığımızı, yani batı kalıplarını bile oldukları gibi değil kaytararak, değiştirerek, şurasını, burasını kırarak aldığımızı göz önünden ayırmıyoruz. Doğudan kalıplar aktarırken nasıl aslında şer'i hileye yapışmış, yaratıcılık yerine gittiği kılı kırka yaran kaytarmacılığa uydurma çıkarıcı tefsirciliğe saplanmışsak, batı kalıplarını alırken de bilgisizliğimizi kaybetmemek için çabalamış, işin iğrenç derecede kolayına kaçmışızdır.”⁹

Kemal Tahir'in belki de Marksist düşünceyi tanımadan daha önce batılılaşma üzerine kafa yordığı dikkate alınrsa, içerisinde yer aldığı ideolojiyi de bu kadar kolay ve keskin bir dille eleştiriyor olması anlaşılır olacaktır. Marksist düşünmenin Kemal Tahir'e kazandırdığı tarihsel materyalizm uzantılı perspektif, onu ATÜT'e ve ardından da Osmanlı toplum yapısını araştırmaya götürmüş, kendisinde sosyolog tavrı da ortaya çıkarmıştır. Fakat ne yazdıklarına tarihi metinler olarak bakmak ne de yalnızca bir tek kitabıyla onu kalıba sokmak doğru olacaktır. Kemal Tahir'in düşünce serüvenini kalıplardan ve ideolojilerden ayrı tutarak ortaya koyduğu eserlerini parça parça değil ilişki bir çizgide incelemek, bir entelektüel olarak yorumlamak, anlatmak istediklerini belirginleştirecektir. İnceleme ilişki olarak gerçekleştirildiğinde karşılaşılabilecek en temel konu batılılaşma eleştirisidir.

Batılılaşma Kemal Tahir'e göre yalnızca Osmanlı Devleti'nin bir döneminde gerçekleşip bitmiş bir olgu değildir. Kaldı ki Türkiye Cumhuriyeti'ni de Osmanlılık'tan ayrı görmemektedir. “Türkiye Cumhuriyeti, bünyesinde Osmanlılığın bütün çürümüş unsurlarıyla yaşadığı” öyle ki kurulan bu yeni Türk devleti de “temelde biriken inkişaf tohumlarına serpilme yolunu açacak bir hareket değil, üç yüz yıldan beri sürüp gelen çöküntüyü geciktirme çabalarından başka bir şey olmamıştır”.¹⁰ Anlaşılacağı üzere ‘Osmanlılık’ dile getirilirken devlet değil, toplum ve toplumun tavrı kastedilmekte, yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de aynı toplum üzerinde varlığını sürdürmesi vurgulanırken devamlılığın halk üzerinde hâlâ sürdüğü ortaya konulmaktadır. Kemal Tahir'in bu devamlılık vurgusu dikkate alındığında, geriye doğru yürüttüğü iz sürme ve arayışın da bağlamından kopuk bir tarih yorumlaması değil kendi söylemiyle bu sürüp gelen çöküntünün ortaya çıkardığı sonuçlar ve çöküntüde sağlam kalmış olabilecek bir ‘çekirdek’ olup olmadığının yorumlanmasıdır.

Cevher, ruh, ya da öz gibi isimler alan Kemal Tahir'in “biz ve onlar” ayrıştırmasında kullandığı ‘çekirdek’ esasında Osmanlılık üzerinden sürdürdüğü bir karakter, bir ethos taramasıdır. Yalnızca Devlet Ana romanı ve ATÜT çalışmaları üzerinden yapılan incelemeyle “1300'den kalma bir ethosun nasıl 1900'lere dayandığını anlamak mümkün değil” gibi kısıtlı bir çıkarımda bulunmak Kemal Tahir'in düşünce çizgisini kırpmak sayılabilir.¹¹ Kısıtlıdır çünkü Kemal Tahir'in devamlılık vurgusu göz ardı edilmiş, bu devamlılığın çürüme ve çöküntü üzerinden vurgusunun yapıldığı da ihmal edilmiş gibidir. Kalıp bir düşünme biçimiyle “maddeci bir kavram olması gereken üretim tarzı”nın ahlakçı

⁸ Kayalı, “Kemal Tahir Gibi Yerli Bir Entelektüeli...”, s. 30.

⁹ Kemal Tahir, *Notlar: Batılılaşma*, İstanbul, Bağlam Yay., 1992, s. 35.

¹⁰ Kemal Tahir, *Notlar: Batılılaşma*, s. 37.

¹¹ Murat Belge, *Genesis: Büyük Ulusal Anlatı ve Türklerin Kökeni*, İstanbul, İletişim Yay., 2009, s. 21.

bir nosyona dönüşmesi argümanı da Kemal Tahir'in düşünme işleyişi bakımından yanlıştır. Asya tipi üretimi oluşturan motivasyon zaten ahlakın kendisidir. 1300'den kalma ethos, Kerim Devlet ethosudur.

Kerim Devlet, Doğu ve Batı

Kerim Devlet ethosu, Kemal Tahir'in yalnızca başladığı nokta değil, esasında son sözüdür. Marksist düşünmeyle başlayan bu yol, önce Marksizm'in kalıp aşamalarına uyup uymadığımızı sorgulamasıyla devam etmektedir. Anadolu Türk halklarının temelden doruğa kadar sosyalizme yatkın olduğunu söylerken, Batı'da fikir temelleri atılmış sosyalizmin bazı aşamalarının tam anlamıyla karşılık bulmadığını da belirtmektedir. Bu aşamaların en önemli şartı olan sınıf bilincinin olup olmadığını, esasında sınıflı bir toplum olup olmadığını da sorgulamaktadır.¹² Bu sorgulama kendisini savunduğu tarihsel devamlılık düşüncesiyle geriye döndürmektedir. Kemal Tahir devrimlere halk gözüyle bakmaktadır. Bu anlamda yapılacak bütün tepeden inme faaliyetler, aydınlar ve halk arasındaki uzaklık onun eleştirel yönüne rastlamaktadır. Romanlarında konu edindiği meselelerin ana temalarından biri de budur. Halk tarafından değil, halk için yapılmış, halkın ne olduğunu bilmeden halka yönelen, Avrupalılaşmak yolunda "biz ve onlar" arasındaki ayrımı açan tek köklü ihtilal olarak gördüğü Osmanlılıkta batılasmadır.¹³ Batılasmaya hareketi, Anadolu halklarının, Anadolu ve çevresinde yarattığı onurlu tarihin Kemal Tahir'e göre insafsızca inkâr edilişi ile sonuçlanmıştır.¹⁴ Bu tarih yeniden kazanılırsa, Anadolu halklarını uzun yıllar bir arada tutan Kerim Devlet ethosunun, batılasmaya neticesinde aynı zamanda Anadolu halkını çöküntü ve çürümeye sevk eden bir beklenti ve düş kırıklığı olduğunu da anlamak mümkün olacaktır.

"Anadolu milletinin yüzyıllardır içinde debelendiği güçlükler, bir kapıkulu memur devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik sosyal bünyesindeki özellikten geliyor."¹⁵ Romanlarını, araştırmalarını yapmakta bulduğu motivasyon Kemal Tahir'in bu cümlesinden anlaşılmaktadır. Ekonomik sosyal bünyedeki bu özelliğin temelinde mülkiyete dayalı bir inceleme bulunmaktadır. Kemal Tahir'in Doğu ve Batı ayrıştırmasındaki ilk basamağın üzerinde mülkiyet yer almaktadır. Osmanlı'da malın Allah adına devletin elinde tutulması, mülklerin devamlı olarak vakıflaştırılması, müsadere gibi uygulamalar nedeniyle şahıslar anlamında zenginleşmenin devamlı olarak önüne geçilmektedir. Bu sebeple de toplumun içerisinde ekonomik anlamda bir sınıflaşma da gerçekleşmemiştir. Buna karşılık Batı, başından beri sınıflı bir toplum olagelmıştır. Osmanlı'yı uzun yıllar ayakta tutan sınıfsız toplum yapısı, bilhassa Sanayi Devrimi'nden sonra Osmanlılığın aleyhine dönmüştür. Batı'daki bireyleşme, feodal sınıfı kapitalizme götürürken, bir yandan da bireylerin çıkarları ekseninde toplanarak bir sınıf bilinci oluşturmalarını sağlamıştır. Doğulu toplumda ise birey, kişiliğini Batı anlamında hiç geliştirmeden toplumun parçası halinde yaşamaktadır.¹⁶ Bu doğrultuda toplumu önceleyen tek yapı devlettir ve her şey devletten beklenmektedir. Kerim Devlet, halkın zihnindeki devlet algısıdır. Halkın temel dayanağı devlettir.

Batı ve Doğu arasındaki devleti algılayışın da farklılığı dikkate alınmalıdır. Etimolojik olarak izleri sürüldüğünde Batı'da Latince vaziyet, hâl, durum anlamlarını karşılayan 'status' kelimesinden türetilmiş olan 'state'; durağanlık, sabitlik, değişmezlik gibi anlamları ihtiva etmektedir. Doğu'da ise Arapça 'devle' kelimesinden dilimize geçmiş, değiştirmek,

¹² Kemal Tahir, *Notlar: Batılasmaya*, s. 15.

¹³ A.g.e., s. 41.

¹⁴ Kemal Tahir, *Notlar: Sanat-Edebiyat 4*, s. 28.

¹⁵ Kemal Tahir, *Notlar: Batılasmaya*, s. 41.

¹⁶ A.g.e., s. 42.

döndürmek anlamlarını taşıdığı görülmektedir.¹⁷ Kemal Tahir de elbette bu farklılığı, “Türk milletinin bütün tarih boyunca bayraksız ve devletsiz kalmaması, rastgele ve boşuna değildir.” ifadesiyle gözden kaçırmamaktadır.¹⁸ Batı’daki ‘statik devlet dinamik toplum’ gerçekliği, orta sınıflara bağlı olarak şekillenmiş gelişkin sivil toplum olarak tebarüz ederken Doğu’da ‘pasif toplum aktif devlet’ olarak teşekkül etmiştir. Devlete devamlı bir değişim ve dönüşüm hâlinde olması anlamının yüklenmesi yine halka ait bir ethosun parçasıdır. Bu sürekli dinamizm hâli, Bergson’un ‘yaratıcı tekâmülünü’ hatırlatmaktadır.¹⁹ Kemal Tahir’in romanına ‘Devlet Ana’ adını vermesinin rastlantı olmadığı, romanın adının birkaç defa değişmesinden (Osmanlı Çekirdeği, Kanlı Frenk, Devlet Hatun) ve Kemal Tahir’in roman notları incelendiğinde görülebilecek olan çalışma disiplininin de anlaşılabilir. Devlet ‘ana’dır çünkü analık da tıpkı devlet kelimesinin Doğu toplumlarında ihtiva ettiği anlam gibi sürekli bir dinamizm ve doğurganlığı temsil eder.

Devlet Ana’yı döngüsel bir ilişki yumağının içerisine alarak bir nazariye geliştirilecek olursa, Kemal Tahir *Devlet Ana’dan* önce yazılmış olan *Sağırderede*’de *Kör Duman’da*, *Köyün Kamburu’nda* Anadolu halklarının nasıl bir çözülme ve çöküntü içerisinde yer aldığını, bu çöküntünün nerede ve nasıl başladığını anlatmaktadır. Osmanlı, merkezî bir devlet olarak *Bir Mülkiyet Kalesi* iken İmparatorluk’ta başlayan çürüme ve çözülme sebebiyle bu nosyonunu kaybetmektedir. Dağılmış bir Osmanlı’dan geride kalan *Esir Şehrin İnsanları* olmuştur. Kerim Devlet’in eksikliğinde eşkıyalık ortaya çıkıp yükselirken ahlak düzeni bozulmuş bir toplumun ruhunda arta kalmış bir barbarlık duygusuyla halk soygunculara hayranlık duymaya başlamaktadır.²⁰ *Rahmet Yolları Kesti* bu hayranlığın ters köşe bir romanıdır. Bir İmparatorluğun enkazı altında kalmış halk *Yorgun Savaşçı’dır*. Bu yorgunluğa rağmen Millî Mücadele’yi de göğüslemiştir. Fakat Kerim Devlet’e olan güven duygusu ortadan kalkmış, yerine kurulan devletle birlikte devrim ruhuyla Anadolu halkının onurlu tarihinin Kemal Tahir gözüyle inkâr edilişi sürdürülürken, henüz kurulmamış düzen nedeniyle *Kurt Kanunu* hüküm sürmekte, *Yol Ayrımı’na* sebep olacak hadiseler gerçekleşmektedir. İmparatorluk yıkıntısının üzerine yeni bir devlet kurulmuşken halkın Kerim Devlet beklentisi Köy Enstitüleri ile karşılaşmakta, *Bozkırdaki Çekirdek* yine devlet eliyle toprağa atılmaktadır. Bu uzun soluklu anlatıda çekirdeğin neden yeşermediği sorusu, devletin attığı tohumu yeşerdiği sırada kesip koparmasıyla halkın devlete olan güvenini kaybetmesi sonucuna bağlanmaktadır. Bütün anlatı Kemal Tahir’in bitiremediği *Batı Çıkmazı* anlatısıdır. Bizim insanımızda Batı’da olan çekirdek var mıdır sorusu Kemal Tahir’e bu anlatıyı yazdırmaktadır. Sorunun cevabı başlanılan noktaya *Devlet Ana’ya* ilk adıyla *Osmanlı Çekirdeği’ne* geri götürmektedir.²¹

“Bozkırda elbet var çekirdek ama yaşama kanunları başka... Bütün sağlam çekirdeklerin şaşmaz kanunu: yeşermektir. Çürükse yeşermez, yeşermezse çürür. Bozkırdaki bizim çekirdeğin sağlamlığı, yeşermemeye doğru işlemesin?”²² Dinamik devlet, statik toplum Kemal Tahir’in roman diliyle bu şekilde ifade edilmiştir. Toplumun ethosu, yeşermeyip devlete dayanmaktır.

“Pasiftir Anadolu insanı... Yiğitlenilecek yerde kaçan, becerbilirse hatta hiç görünmeyen adam niçin çok çalışsın, neden biriktirsin? Allah’ın malı olan topraklarda uğraşiyor binlerce yıldır, kiracı

¹⁷ Kemal Gözler, “Devlet Kelimesi Üzerine Bir Deneme”, *Türkiye Günlüğü*, s. 129, 2017.

¹⁸ İsmet Bozdağ, *Kemal Tahir’in Sohbetleri*, s. 82.

¹⁹ Mine Çaha Etil, “Kemal Tahir’in Politik Metafiziği...”, *Kerim Ya Da Zalim*, ed., G. Çeğin ve V.S. Öğütle, Ankara, Phoenix Yay., 2021, s. 91-136.

²⁰ Kemal Tahir, *Notlar: Sanat-Edebiyat 4*, s. 44-45.

²¹ İsmet Bozdağ, *Kemal Tahir’in Sohbetleri*, s. 82.

²² Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek*, İstanbul, İthaki Yay., 2021, s. 399.

olarak... Ne demiş Frenk atasözü? 'Toprağın varsa savaşın var,' demiş... Toprağı yok ki savaş olsun..."²³

Kemal Tahir bu ifadelerle ethosun bir özelliğini daha Doğu ve Batı karşılaştırması üzerinden işaret etmektedir. Batı'da yer alan 'topos' vurgusuna karşılık, Doğu'da mülkiyetsizlik üzerinden 'nomos'a etkin anlam yüklendiği nazarı itibarıyla farklılaşmaktadır. Batı, Doğu ile arasındaki bu ethos farklılığından dolayı öteki olarak yorumlanmaktadır. Batılılaşmayı, Batı'ya ait formülleri kendimize uygulamayı imkânsız kılan, bu ethostur.

Sonuç

Kemal Tahir'in tarihi ilişkisel bağlar zinciri olarak romanlarında işleme, Türk romanı olarak formatladığı bu anlatıya karşı her kesimden bakışı üzerinde toplamış, farklı disiplinlerde onu iyi ve kötü eleştirilerin odağında tutmuştur. Edebî bakımdan, romanlarının tezli metinler olduğu gerekçesiyle eksik yönleri olduğu iddia edilse de Batılı anlamda bu kalıp değerlendirmelerle esasında görüşünün romanının kalitesini belirleyemeyeceği Kemal Tahir'in kendi söylemiyle de ifade edilmiştir. İçerisinde yer aldığı Marksist sohbet çevresi ona farklı bir bakış açısı kazandırırken, hâlihazırda karşısında olduğu emperyalist ve evrenselci Batı tavrına olan tepkiselliğini de doğrudan doğruya kuvvetlendirmiştir. Marksist anlayışın içerisinde, sorgulayıcı bir yaklaşımla ilerlerken, kalıp formüllerin toplum yapısıyla uyum sağlamadığını fark ederek tarihsel bir araştırmaya girişmiştir.

Araştırmanın sonucunda ortaya çıkan, Anadolu halklarının esasında özü ve karakteri olan Kerim Devlet ethosudur. Kemal Tahir'in romanları ve notları bütünlüklü bir çalışmayla incelendiğinde bu ethosun aslında yalnızca bir cevher değil aynı zamanda toplumu pasifleştiren bir karakter yapısı olduğu da anlaşılmaktadır. Batı'yla aradaki farkı ortaya koyan Kerim Devlet ethosu, devlet eliyle gerçekleştirilen batılılaşma çabası ile zarar görüp çöküntüye uğramış, aynı zamanda toplumun tam anlamıyla Batılılaşmasına da engel olarak Batı'yı bir çıkmaz haline getirmiştir. Kemal Tahir'in hem ilk hem de son sözü olarak gösterilebilecek Devlet Ana romanı, bu ethosun temellendirilmiş anlatısıdır.

Çalışmaları, notları ve romanları bütünlüklü bir bakışla incelendiğinde, Kemal Tahir'in salt metin üzerinden yapılan eleştirilerle entelektüel kimliğinin daraltıldığı görülmektedir. Yazarı yalnız ATÜT düşüncesiyle sınırlandırıp yorumlamak, bir romancıyı tarihsel tartışmalarla konuşmak, ana temayı gözden kaçırmaya neden olmaktadır. Romanlarının tümü bir bütün halinde Batı Çıkmazı anlatısını ortaya koyduğu bir süreklilik halinde yorumlanmalıdır. Batı eleştirisinin Yerlilik üzerinden yapıldığı günümüz sürecinde, Kemal Tahir'in ethos üzerinden yaptığı bu iki yönlü eleştirinin bugün hala geçerli olduğunu varsaymak yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

Aytaç, Gürsel. "Kemal Tahir'in Devlet Ana Romanı", *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*, Ankara, Doğu-Batı Yayınları, 2016.

Belge, Murat. *Genesis: Büyük Ulusal Anlatı ve Türklerin Kökeni*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

Ekinci, İbrahim., Hakan Gündoğ., Haz., *Sencer Dıvıçioğlu Anlatıyor*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013.

²³ A.g.e., s. 400.

Etil, Mine Çaha., ed., G. Çeğin ve V.S. Ögütü., "Kemal Tahir'in Politik Metafiziği...", *Kerim Ya Da Zalim*, , Ankara, Phoenix Yayınları, 2021.

Gözler, Kemal. "Devlet Kelimesi Üzerine Bir Deneme", *Türkiye Günlüğü*, S. 129, 2017.

Bozdağ, İsmet. *Kemal Tahir'in Sohbetleri*, İstanbul, Emre Yayınları, 1995.

Kayalı, Kurtuluş. *Kemal Tahir'in Entelektüel Portresi*, İstanbul, Ketebe Yayınları, 2023.

Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek*, İstanbul, İthaki Yayınları, 2021.

Kemal Tahir, *Notlar: Batılaşma*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1992.

Kemal Tahir, *Notlar: Sanat-Edebiyat 4*, İstanbul, İthaki Yayınları, 2016.

Özel, İsmet. *Waldo Sen Neden Burada Değilsin?*, İstanbul, Şule Yayınları, 1995.

Şeref, Muvaffak. "Toplumcu Hareketlerimizde İşçi Sınıfı, Yoksul Köylüler ve Toplumcu Aydınlar", *Eylem*, s. 11 (Ocak 1965): 70-71.